

De exploitatie van neo-bohemia

AUTEUR Peter van Hamersveld

In de eerste plaats is *Neo-bohemia. Art and commerce in the postindustrial city (2006)* van Richard Douglas Lloyd een etnografische beschrijving van de transformatie van de buurt Wicker Park in Chicago gedurende de laatste decennia. Begin jaren tachtig stond Wicker Park bekend als een gevaarlijke onpopulaire immigrantenbuurt. Momenteel is het een gegentrificeerde yuppentrekpleister vol kunst, horeca en 'nieuwe economie'. Deze typering geeft het boek echter bij lange na niet de eer die het verdient. Lloyd verbindt macro-economische trends, culturele omwentelingen, verschuivingen op de mondiale arbeidsmarkt en stedelijke ontwikkelingen van de lange en korte termijn op een inzichtelijke, begrijpelijke en vooral zinvolle manier. Een louche straathoek gedomineerd door drugs en prostitutie, de 'sweatshops' van Nike in de derde wereld, een informeel dotcombedrijfsfeestje en MTV's succesformule *The Real World* vormen slechts een kleine greep uit de vele verschijnselen waarvan Lloyd het onderlinge verband overtuigend aantoonde. De uiteenlopende thema's die Lloyd aan zijn rode draad rijgt, zijn soms verrassend, maar altijd relevant.

Het ontstaan van neo-bohemia

Om de buurttransformatie volledig te beschrijven, begint Lloyd met behulp van klassieke stadssociologische inzichten bij de opkomst van de Fordistische economie. Hij beschrijft eerst de snel groeiende negentiende-eeuwse industriestad Chicago. De aanvankelijk gestaag in welvaart toenemende arbeidersbuurten gaan hard bergafwaarts als de deïndustrialisatie haar intrede doet. Het belangrijkste punt dat Lloyd hier naar voren brengt, is de sterke wederzijdse afhankelijkheid tussen productie en locatie. Zoals later blijkt, is deze band in het digitale postindustriële tijdperk van (snel)transport en telecommunicatie nog altijd relevant.

Daarna volgt een historische uitdieping van het concept bohemia, zoals dat wordt gebruikt in relatie tot het Parijse Montmartre in de tweede helft van de negentiende eeuw. Het romantische beeld van een concentratie arme kunstenaars, naar elkaar toe getrokken door lage huren en een inspirerende omgeving, die aan de basis staat van een culturele bloeiperiode wordt al gauw genuanceerd en gerelativeerd.

Lloyd toont een scherp vermogen om de fundamentele interne tegenstrijdigheden aan te tonen die reeds in dit bohemia de kop op staken: "een air van diepzinnigheid waarmee men beweert af te wijzen wat eigenlijk al verdwenen is." Wat betreft de Verenigde Staten komt Greenwich Village in New York City als prototype bohemia aan bod: "een avant-gardegetto te midden van een zee van cultureel populisme."

Lloyd ziet de massaculturele omslag van de jaren zestig tevens als een

omslag voor de aard van bohemia's. Bohemia kan zich als tegencultuur immers niet op dezelfde manier blijven verhouden tot de omringende maatschappij als die massaal de tegencultuur geïncorporeerd heeft – alternatief is in. Daarom spreekt hij ook vanaf dat moment van postindustriële bohemia, of neo-bohemia. De beschrijving van het ontstaan van deze moderne bohemia's en het onvermijdelijke daaropvolgende verval, een van de centrale paradoxen, vormt het middendeel van zijn boek. Dit gedeelte is een ware eyeopener. Lloyd legt vele ambiguïteiten bloot, zoals de haat-liefdeverhouding tussen kunstenaars en yuppen, het zichzelf ondermijnende mechanisme van neo-bohemia en de dubbele moraal van de bohémiens ten opzichte van geld. Het derde en laatste deel van het boek ligt duidelijk in de lijn van Sennetts *The culture of the new capitalism (2006)*. Hierin laat Lloyd zien hoe de nieuwe mondiale economie en de daarmee gepaard gaande geflexibiliseerde arbeidsmarkt neo-bohemia exploiteert. Deze exploitatie vindt volgens hem vaak onbewust plaats en beperkt zich ook niet uitsluitend tot de arbeidsmarkt. Lloyds visie op deze kapitalistische invasie in het culturele domein en de nadruk op het toenemende belang van 'branding' vertoont gelijkenissen met de zienswijze van David Hesmondalgh, die in *The cultural industries (2007)* niet alleen het wetenschappelijk debat over de veranderende aard van culturele productie uiteenzet, maar ook stilstaat bij de sociale consequenties. Lloyds neomarxistische ondertoon komt in deze passages het meest nadrukkelijk naar voren. Het kroeg- en clubleven van de bohémiens als werk en vrijetijdsbesteding komt uitgebreid aan de orde in het hoofdstuk *Making the Scene*. Hoewel het punt dat hij hierin maakt past in zijn betoog, doet het enigszins overdreven aan om hier bijna een geheel hoofdstuk aan te wijden.

Het romantische beeld van de arme kunstenaar wordt al gauw door Lloyd genuanceerd.

Kritisch, maar (te) mild

De inleiding van *Neo-bohemia* leest als een moderne roman. Deze prozaische schrijfstijl maakt in de daaropvolgende hoofdstukken plaats voor scherpe kritische wetenschappelijke observaties, maar vaker dan bij vlagen blijft Lloyd zijn toevlucht nemen tot literaire alliteraties en dubbelzinnige metaforen. Deze combinatie levert een goed leesbare en verhelderende tekst op. Ook schuwt hij het gebruik van inventieve

termen niet, zoals 'productive leisure'. Alle hoofdstukken worden afgesloten met bondige samenvattingen, die tevens een solide brug vormen naar het volgende. Deze degelijke uitsmijters verschillen niet veel van heuse cliffhangers.

Lloyd verwijst in zijn betoog rijkelijk naar collega-stads- en cultuursociologen. Hij maakt, hoewel oppervlakkig, gebruik van het begrip 'scene', dat door Will Straw in het artikel *Cultural scenes* (2004) is gedefinieerd als een lokale clustering van sociale en culturele activiteiten. Ook Sarah Thorntons *Club cultures* uit 1996 weerklinkt duidelijk als Lloyd schrijft over zogenaamd subcultureel kapitaal of de denkbeeldige mainstream waartegen autonome kunstenaars zich menen af te zetten.

Onvermijdelijk wordt ook het werk van Richard Florida veelvuldig aangehaald. Soms maakt Lloyd dankbaar gebruik van Florida's (kwantitatieve) materiaal als ondersteuning voor zijn eigen betoog, soms stelt hij zich lijnrecht op tegenover Florida's conclusies. Hoewel hij zijn (op)positie expliciet verwoordt, blijft zijn kritiek opvallend mild en zonder al te harde verwijten, ondanks het feit dat Florida's theorie in het licht van de polarisering van de stedelijke arbeidsmarkt momenteel zeer ter discussie staat. Opmerkelijk des te meer omdat Lloyd het hoogste woord voert over exploitatie en oneerlijke distributie van behaalde winst. Lloyd deelt de veelgehoorde kritiek dat de 'creatieve klasse' in feite een gesegregeerde categorie is. Hij trekt echter niet de richting van de causaliteit tussen de concentratie van kunstenaars en andere hoogopgeleiden in twijfel, zoals economisch geograaf Ann Markusen bijvoorbeeld wel doet. Hiermee gepaard gaat Lloyds idee dat de locatie van een nieuw bohemia vooraf nauwelijks te voorspellen is, terwijl Markusen juist meent dat dit door bewuste stadsplanning te sturen is.

Niet perfect, maar steekhoudend

Zoals bij iedere casestudie is ook in dit geval de generaliseerbaarheid een heikel punt. Lloyds onderzoek naar en beschrijving van de postindustriële economie blijft beperkt tot de grafische ontwerpsector,

De scherpe observaties van Lloyd zijn een vertrekpunt voor nieuwe theorievorming.

met een incidenteel uitstapje naar de aangrenzende ICT-sector. Deze beperking ligt gezien de lijn van het verhaal weliswaar voor de hand, maar wordt niet expliciet verantwoord. Behalve dat het boek enigszins 'Amerikaans' aandoet, erkent Lloyd zelf ook de invloed van specifieke aspecten van de culturele eigenheid van de Verenigde Staten. De vraag hoe deze casestudie te vertalen is naar Europa, blijft daardoor vooralsnog onbeantwoord.

In de conclusie merkt Lloyd wel op dat Wicker Park niet op zichzelf staat: in de Verenigde Staten zijn er meer tekenende voorbeelden van stadswijken waar het verband tussen cultuur en stedelijke economie begrepen kan worden. Hij doet daarbij voorkomen alsof de beschreven transformatie van Wicker Park een vast patroon is, met gentrification als

onvermijdelijke uitkomst. Over alternatieve scenario's of stagnerende neo-bohemias blijft de lezer in het duister tasten.

In het beschrijven van de manier waarop het kapitalisme de autonome kunsten weet uit te buiten, gaat Lloyd zover dat hij vrijetijdsbesteding zoals het hangen in een koffiehuis bestempelt tot geëxploiteerde productiviteit in het postindustriële economische systeem. Hoewel hij in zijn betoog duidelijk aantoonde hoe deze bezigheden in Wicker Parks bohemias hebben bijgedragen aan een vruchtbare omgeving voor de grafisch ontwerpsector, is deze constatering misschien wel erg vergezocht.

De problemen omtrent de generaliseerbaarheid bieden uiteraard ook nieuwe mogelijkheden voor onderzoek. De scherpe observaties van Lloyd zijn een vertrekpunt voor nieuwe theorievorming. Zo verdient het exploitatiemechanisme van de 'bohemian way of life' nader onderzoek en is het concept 'productive leisure' interessant. *Neo-bohemias* is in zijn totaliteit een steekhoudend kritisch alternatief voor het euforische denken over de 'creatieve economie'. Ondanks de neomarxistische ondertoon vervalt Lloyd niet in de achterhaalde retoriek van antikapitalistische klassenstrijd, maar biedt hij een vernieuwende en mogelijk zeer vruchtbare visie op de wisselwerking tussen cultuur en economie. Een manifest beginnend met "bohémians aller postindustriële westerse landen verenigt u!" is het niet, maar *Neo-bohemias* kan wel een aanzet zijn tot een herdefiniëring van klassen. Behalve sociaalruimtelijke wetenschappers zouden ook bestuurders van zich als 'creatief' profilerende steden en studenten van de kunstacademie er voor zichzelf en voor anderen goed aan doen om *Neo-bohemias* eens ter hand te nemen.

Peter van Hamersveld (P.C.vanHamersveld@student.uva.nl) studeert sociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Deze recensie is oorspronkelijk geschreven in het kader van de derdejaars bachelormodule Stadscultuur.

Literatuurselectie

- Hesmondhalgh, D. (2007) *The cultural industries*. Londen: Sage.
- Lloyd, R.D. (2006) *Neo-bohemias*. Art and commerce in the postindustrial city. New York, Londen: Routledge.
- Markusen, A. (2006) Urban development and the politics of a creative class: evidence from a study of artists. *Environment and Planning A*, 38, pp.1921-1940.
- Sennett, R. (2006) *The culture of the new capitalism*. New Haven, Londen: Yale University Press.
- Straw, W. (2004) *Cultural scenes*. *Society and Leisure* 27, 2, pp.411-422.
- Thornton, S. (1996) *Club cultures: music, media and subcultural capital*. Middletown: Wesleyan University Press.